

گفت و گو

به بهانه برگزاری آیین بزرگداشت
حامیان نسخ خطی
در هفته کتاب هر سال

آیین حامیان

○ احسان الله شکرالهی

علمای ما در گذشته با کمترین توقع، گنجینه عظیم و پربهایی برای ما به جا گذاشته‌اند بنام نسخه‌های خطی، که از طریق آنها هویت فرهنگی ما حفظ شده است.

این میراث عظیم که به تعبیر دکتر حسن حبیبی «گزارش پدروانه و پرمایه‌ای از فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی» به جهان امروز ارائه می‌کند، و مسائل و مباحث علمی و ادبی گذشتگان ما را نشان می‌دهد، برای احیاء در کام نخست نیاز به شناسایی دقیق دارد. ضرورتی که استاد عبدالحسین حائری در نظریه معروف خود آن را لازمه و مقدمه تألیف تاریخ علم مسلمانان دانسته‌اند.

از آنجا که در طول تاریخ، غارت‌ها، سیل‌ها، زلزله‌ها، آتش‌سوزی‌ها و متفرق شدن آثار فرهیختگان توسط وارثان بی‌علاقه به کتابخانه‌های موروث باعث از میان رفتن یا پراکندگی این آثار شده است، ضرورت احیای این آثار بیش از پیش احساس می‌شود. تلاشی که طی سال‌های اخیر در کشور ما سرعت گرفته اما هنوز تا وضعیت مطلوب فاصله بسیار داریم.

به بهانه فرا رسیدن هفته کتاب گفت‌وگویی را با یکی از مدیران فعال کشور ترتیب داده‌ایم که کارهای ماندگاری در این زمینه به انجام رسانده، و چند سالی است که پرچمدار حرکت‌های نوین در این زمینه است. این گفتگو را با هم می‌خوانیم:

گفتگو با سید محمد
علی احمدی ابهری
رئیس کتابخانه موزه
و مرکز اسناد مجلس
شورای اسلامی

در پایه گذاری کتابخانه مجلس به شکل نوین خدمات و زحمات نمایندگان دانش دوست مجلس از جمله مرحوم نصرالله تقوی، مرحوم مدرس و بویژه ارباب کیخسرو شاهرخ را نباید فراموش کنیم. مخصوصاً ارباب کیخسرو شاهرخ در دوره‌های متوالی که کارپرداز مجلس بود فعالیت زیادی را در جهت ایجاد کتابخانه، تنظیم و رده‌بندی و حتی چیدن و فهرست نویسی کتاب‌ها انجام داده و حق بزرگی بر گردن این کتابخانه دارد

● چند سالی است که کتابخانه مجلس هم‌زمان با هفته کتاب آئینی را برگزار می‌کند با عنوان «آیین بزرگداشت حامیان نسخه‌های خطی». کتاب ماه کلیات هم طی این چند سال به همین مناسبت ویژه‌نامه‌ای را منتشر می‌کند به بهانه آئین سال جاری خدمت شما رسیدیم تا گفتنی‌های فراوانی را از زبان شما بشنویم. ضمن تشکر از شما که انجام این مصاحبه را پذیرفتید، گمان می‌کنم برای جستارگشایی خوب است از معرفی کتابخانه مجلس شروع کنیم.

○ کتابخانه مجلس شورای اسلامی در اولین دوره مجلس شورای ملی بعد از پیروزی انقلاب مشروطیت بنیانگذاری شد، و این نشان می‌دهد نمایندگان مردم در مجلس دوران مشروطیت افرادی اهل فرهنگ، علم و اندیشه بودند و یکی از مسائلی که خیلی به آن اهمیت می‌دادند، تشکیل کتابخانه‌ای بوده که براساس اطلاعات موجود در منابع آن کتابخانه بتوانند تصمیمات دقیق و درستی اتخاذ کنند. در اولین روزها در کنار پارلمان در اتاقی جنب حوضخانه مجلس و بعد در ساختمان ویژه‌ای که برای کتابخانه ساخته می‌شود، این کتابخانه مستقر می‌شود. در سال ۱۳۰۴ هم نظامنامه داخلی آن در مجلس به تصویب می‌رسد و فعالیت خودش را بطور رسمی آغاز می‌کند. براین اساس نزدیک هشتاد سال از آغاز فعالیت رسمی این کتابخانه می‌گذرد و به این ترتیب کتابخانه مجلس قدیمی‌ترین

کتابخانه رسمی کشور خواهد بود.

در پایه‌گذاری کتابخانه مجلس به شکل نوین خدمات و زحمات نمایندگان دانش دوست مجلس از جمله مرحوم نصرالله تقوی، مرحوم مدرس و بویژه ارباب کیخسرو شاهرخ را نباید فراموش کنیم. مخصوصاً ارباب کیخسرو شاهرخ در دوره‌های متوالی که کارپرداز مجلس بود فعالیت زیادی را در جهت ایجاد کتابخانه، تنظیم و رده‌بندی و حتی چیدن و فهرست نویسی کتاب‌ها انجام داده و حق بزرگی بر گردن این کتابخانه دارد.

از همان آغاز تشکیل کتابخانه توجه خاندان‌ها و افراد اهل علم و ادب و فرهنگ به کتابخانه مجلس مطرح بوده. کسانی بودند که کتاب‌های خطی و چاپی خود را به این کتابخانه هدیه کردند. در حدود ۲۱ مجموعه بسیار ارزشمند به کتابخانه مجلس هدیه شده و به همین جهت منابع کتابخانه مجلس منابع بسیار نفیسی هستند. چه منابع خطی، چه منابع چاپی، و حتی نشریات. گاهی در این کتابخانه ما به منابعی برمی‌خوریم که در هیچ گنجینه و کتابخانه دیگری به آنها بر نمی‌خوریم.

در تمام این مدت بیش از هشتاد سال فعالیت کتابخانه، اینجا مورد توجه محققان داخلی و محققان خارج از کشور بوده، به نحوی که محققینی مثل مرحوم محیط طباطبایی محل زندگی خودشان را به دلیل علاقه شدید به تردد به کتابخانه مجلس، نزدیک آن انتخاب

کتابخانه‌ای می‌توان آن را یافت و برای محققان منبع بسیار ارزشمندی به شمار می‌رود.

● **آنطور که از تاریخچه کتابخانه مجلس و فرمایشات شما برمی‌آید ردپای نسخه‌های خطی در کتابخانه مجلس از گذشته تا امروز بسیار پررنگ است، اما ما امروز در عصر انفجار اطلاعات زندگی می‌کنیم، دورانی که در آن اطلاعات ظرف چند سال دو برابر می‌شود، و مرتب اطلاعات جدید و روزآمد تولید می‌شود. این سؤال شاید برای برخی افراد مطرح باشد که چه ضرورتی باعث می‌شود که هنوز به نسخه‌های خطی توجه بشود و چرا باید نسبت به نگهداری و احیای آنها اهتمام داشته باشیم؟**

○ البته این حرف درستی است، ما امروز در عصر انفجار اطلاعات هستیم؛ منابع اطلاعاتی بسیاری در اختیار محققین و علاقمندان هست و به همین جهت کتابخانه مجلس هم در سالهای اخیر تلاش کرده که به تجهیزات مدرن و امروزی مجهز بشود؛ امکان دستیابی به منابع اطلاعاتی روزآمد را برای محققان فراهم کند؛ زمینه بهره‌برداری از شبکه جهانی اینترنت را برای مراجعین تدارک ببیند و خودش هم در شبکه جهانی اینترنت حضور داشته باشد و به سهم خودش صفحه‌ای و میزانی از اطلاعات را در اختیار محققان و علاقه‌مندان قرار بدهد، ولی به هر حال نسخه‌های خطی ویژگی‌هایی دارند که باید امروز هم مورد توجه قرار بگیرد. اولاً سند هویت مسلمان‌ها و ایرانی‌ها هستند؛ یعنی بخش عمده هویت علمی ما در طول تاریخ بشری در این نسخه‌های خطی است و به تعبیری بلکه تمامی هویت علمی ما در منابع باقی مانده از دوران‌های پیشین است. یعنی این نسخ خطی هستند که به ما می‌گویند نسل‌های گذشته در

کردند. و یا محققینی بودند که از خارج از کشور آمدند، ماه‌ها در اینجا ماندند و بخش‌هایی از منابع کتابخانه مجلس را فهرست کردند. الان هم در کارهای تحقیقاتی ایران‌شناسی و شرق‌شناسی می‌بینیم ارجاع به منابع کتابخانه مجلس جایگاه ویژه‌ای دارد و این کتابخانه بیش از هر مرکز علمی - فرهنگی در کشور ما مورد توجه ایران‌شناسان، اسلام‌شناسان و شرق‌شناسان قرار گرفته است.

بحمدالله از نظر گنجینه‌ها هم کتابخانه مجلس مجموعه‌های ارزشمندی دارد:

مجموعه نسخ خطی که از غنی‌ترین و نفیس‌ترین نسخ خطی است و در موارد بسیاری نسخ منحصر به فرد را در خود جای داده؛ همین‌طور نشریات قدیمی و کتابهای چاپی نفیس و کتاب‌های چاپی روزآمد که بطور مرتب توسط کتابخانه مجلس خریداری می‌شود، و با به صورت واسپاری و اهداء واگذار می‌شود به کتابخانه مجلس؛ همین‌طور اسناد ارزشمندی که در کتابخانه مجلس نگهداری می‌شود حدود دوازده میلیون اسناد مربوط به ادوار مجلس شورای ملی، اسناد سازمان ملل متحد و مراکز بین‌المللی وابسته به سازمان ملل متحد، که از اولین روز تشکیل این سازمان تاکنون به سه زبان عربی، انگلیسی و فرانسه به دست کتابخانه می‌رسد؛ همین‌طور سایر اسناد ملی و تاریخی که همه آنها در اختیار محققین است.

البته ما مجموعه‌های دیگری را هم باید یاد کنیم و آنها یکی اشیاء موزه‌ای اهدا شده به رؤسای مجلس و سایر اشیاء خریداری شده است از جمله بیشترین تعداد آثار کمال‌الملک و شاگردانش، همچنین مجموعه تخصصی ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی که همان مجموعه نفیس مجلس سنای سابق است و در اختیار محققان قرار دارد.

گزارشات دولتی هم از مجموعه منابعی است که در کمتر

ایران و در کشورهای اسلامی در زمینه مسائل علمی چه نقشی را در تاریخ بشری ایفا کردند؛ چقدر در انتقال علوم سهم داشتند. در چه دوره‌هایی پیشتاز بودند در بعضی از علوم و در چه دوران‌هایی مشوق و برانگیزاننده حرکت‌های علمی بودند. بنابراین از جهت آشنایی با تاریخ ملت خودمان به ویژه تاریخ علم مردم خودمان، تاریخ علم شرق و تاریخ علم مسلمان‌ها، اینها منابع بسیار ارزشمند قابل استناد هستند. از جهت دیگر هنوز هم در بعضی از این نسخه‌های ارزشمند خطی به عنوان منابع اطلاعاتی، اطلاعات قابل استفاده محققان رشته‌های مختلف یافت می‌شود. یعنی همین امروز هم یک محقق می‌تواند در بسیاری از مباحث علوم انسانی مثل فلسفه، کلام، تاریخ ادبیات و بسیاری از مباحث فرهنگ و تمدن بشری، از این نسخه‌ها به عنوان منابع علمی استفاده بکند. همین‌طور در علوم محض مثل پزشکی و داروسازی برخی از این منابع هنوز مورد استفاده‌اند.

اما در تاریخ علم اینها منابع جدی و اساسی ما هستند. می‌دانیم که استاد عبدالحسین حائری تئوری بسیار مهم و ارزشمندی را مطرح می‌کنند و آن این که «تاریخ علم مسلمان‌ها را غالباً دیگران نوشتند، کسانی که دستیابی به منابع علمی اسلامی نداشتند؛ تاریخ علم ایران و جهان اسلام باید با توجه به نسخ باقی مانده از دوران‌های پیشین و با کنکاش علمی دقیق توسط خود مسلمان‌ها و ایرانی‌ها تدوین گردد.» بنابراین نسخه‌های خطی هنوز منابع علمی قابل بهره‌برداری هستند.

از طرف دیگر مسئله تهاجم فرهنگی مطرح است، ملت‌هایی که ریشه‌های عمیق علمی - فرهنگی برای خودشان قائل باشند و بدانند که چه جایگاهی در فرهنگ و تمدن بشری دارند به سادگی گرفتار تهاجم فرهنگ‌های وارداتی نمی‌شوند. موج‌های بنیان‌برافکنی که در مسائل فرهنگی در دنیا به راه افتاده و با استفاده از میل‌ها و هوس‌ها و تنوع‌طلبی‌ها و بدون اتکا و استناد به مبانی منطقی، ریشه‌های فرهنگی ملت‌ها را مورد حمله و حمله قرار می‌دهد، در بین ملتی که بدانند چه ریشه فرهنگی عمیقی دارند کارگر نخواهد بود. ما به هر حال با تهاجم فرهنگی روبرو هستیم و ملت‌های تازه به دوران رسیده قصد تسلط فرهنگی بر ملل دیگر را دارند. نسل امروز و آینده ما باید بدانند که از چه فرهنگ غنی، قدیمی و عمیقی برخوردارند. نسخه‌های خطی سندهایی هستند که نشان می‌دهند ملت ما چه سوابق روشن و درخشانی داشته‌اند.

از طرفی دیگر ما باید بدانیم که پرچمدار گفت‌وگوی تمدن‌ها هستیم، در مقابل کسانی که بحث مبارزه و جنگ تمدن‌ها را مطرح می‌کردند، ریاست محترم جمهوری ما موضوع گفت‌وگوی تمدن‌ها را مطرح کردند و این مورد استقبال جامعه جهانی قرار گرفته است، و دانشمندان و متفکران و اهل فکر و اندیشه همه از این ایده استقبال کرده‌اند؛ به هر حال اگر قرار باشد ما بحث گفت‌وگوی تمدن‌ها را مطرح کنیم. منابع علمی و مستندات این گفت‌وگو را در همین میراث علمی باقیمانده از گذشته باید جست‌وجو کنیم و برای ما یقیناً نسخ خطی ارزشمند باقی مانده از گذشته بسیار ارزشمند هستند. ما در کنار حضور در مجامع علمی و در کنار استفاده از جدیدترین و آخرین

تجهیزات دستیابی به منابع علمی روز باید این منابع علمی ارزشمند گذشته‌مان را هم حفظ کنیم و آنها را به نسل جدیدمان معرفی کنیم، آنچه را که ممکن است احیا کنیم، مورد استفاده محققینمان قرار بدهیم و کاری کنیم که به سادگی در اختیار ایشان قرار بگیرد.

● شما در پاسخ سؤال قبلی هم به وجوه اهمیت نسخ خطی اشاره فرمودید، هم به وظایفی که در قبال این نسخ بر عهده ماست، لطفاً از وضعیت نسخ خطی کتابخانه مجلس برای ما صحبت بفرمایید و اینکه در کتابخانه مجلس این وظیفه خطیر به چه نحوی انجام شده است.

○ شاید ابتدایی‌ترین وظیفه هر گنجینه‌داری چه اشخاص و خانواده‌ها، و چه کتابخانه‌ها و چه مراکز علمی و فرهنگی این است که این میراث ارزشمند بجا مانده از دوره‌های گذشته را که به دست ما رسیده خوب حفظ کنند؛ لذا کتابخانه مجلس در اولین قدم بحث حفظ و نگهداری نسخ خطی را مورد توجه قرار داده، بحمدالله شرایط مخزن ما شرایط قابل قبولی است و از امکانات مرمت، آسیب‌شناسی و آفت‌زدایی در حد قابل قبولی برخوردار هستیم و چه در مورد منابعی که در اختیار خودمان است چه در مورد منابعی که متعلق به دیگران است و برای نگهداری نزد ما امانت است، اقدامات لازم حفاظتی و مرمتی را انجام می‌دهیم و بحمدالله آمادگی‌اش را داریم و دوستان ما در بخش آسیب‌شناسی، آفت‌زدایی و مرمت خدمات خوبی ارائه کرده‌اند.

در همین‌جا بد نیست من به همه کسانی که بعدها به این مطالب توجه می‌کنند عرض کنم که این میراث ارزشمند را که در طی قرون حفظ شده و به دست ما رسیده، امروز ما میراث‌دار هستیم و نسبت به حفظ آنها مسئول هستیم؛ آیا قابل قبول است که مثلاً نسخه‌ای هشتصد سال در تاریخ مانده باشد و به دست ما رسیده باشد، اما در دوران ما با بی‌توجهی‌های ما از دست برود. لذا من مخصوصاً تأکید می‌کنم خانواده‌هایی که نسخ خطی ارزشمندی در اختیار دارند و شرایط مناسبی برای حفاظت و نگهداری آنها در خانه‌ها ندارند، کتابخانه مجلس این آمادگی را دارد که آنها را به صورت امانت نگهدارند یا به صورت اهدا بپذیرد، تمام آنهایی که نسخ خطی ارزشمندشان را به کتابخانه مجلس اهدا کردند، نام خودشان را جاویدان کردند، و این نسخ را در معرض استفاده دائمی محققان قرار دادند. بنابراین پیشنهاد می‌کنم کسانی که نسخ خطی ارزشمند دارند و احتمال می‌دهند در منزلشان خوب از آنها حفاظت به عمل نیاید، آنها را به کتابخانه‌های مهم، کتابخانه‌هایی که امکان نگهداری این نسخ را دارند اهدا کنند یا به امانت بسپارند، تا هر زمانی که توانستند به ایشان بازگردانده شود. البته اگر افرادی قصد داشتند که نسخه خطی خود را واگذار کنند و در مقابل آن مبلغی را هم دریافت کنند، کتابخانه مجلس در حد توان آماده خریداری نسخ خطی هم هست. چون ما وظیفه داریم و مسئول هستیم که نگذاریم این میراث گرانقدر علمی به دست دلان بین‌المللی بیفتد، در بازارهای حراج بین‌المللی حراج شود و از کشورمان خارج بشود.

اما بحث دیگری که در کتابخانه مجلس درباره نسخ خطی داریم

این است که ما به نسخ خطی تنها به عنوان اشیایی ارزشمند و تاریخی نگاه نمی‌کنیم.

بلکه علی‌رغم داشتن این ارزش ما نسخ خطی را به عنوان منابع علمی و اطلاعات موجود در کتابخانه می‌شناسیم و همه کارهایی را که درباره منابع علمی دیگر می‌کنیم در مورد آنها هم انجام می‌دهیم، البته با در نظر گرفتن ویژگیهایی که نسخ خطی دارند. مثلاً نسخه خطی وقتی وارد کتابخانه می‌شود باید فهرست‌نویسی بشود، بنابراین در نوبت فهرست‌نویسی قرار می‌گیرد. بحمدالله تا به حال با استفاده از شخصیت‌های ارزشمندی مثل استاد عبدالحسین حائری که الان هم در کتابخانه حضور دارند، مجلدات متعدد فهرست نسخ خطی این کتابخانه نوشته شده، افرادی در کنار ایشان به کارآموزی و همراهی با ایشان توفیق دارند، و امیدواریم بقیه مجلدات فهرست هم بزودی نوشته شود.

از جمله دیگر فعالیت‌های ما در زمینه اطلاع‌رسانی نسخ خطی این بوده که بانک اطلاعاتی نسخ خطی را فراهم کردیم، و امیدواریم بزودی بعد از ویرایش‌های نهایی بطور کامل قابل استفاده شود. الان هم در اختیار محققان و علاقه‌مندان هست و می‌توانند از آن استفاده کنند.

اقدام دیگر ما این بود که سعی کردیم دستیابی به این نسخ برای مصححان و علاقه‌مندان تسهیل بشود، و تا حدودی در این کار موفق بودیم، به نحوی که الان کمتر سراغ داریم افرادی را که بخواهند نسخه‌ای را از این کتابخانه بدست بیاورند و جواب منفی بگیرند، مگر در یک مورد خاص و نادر آنها با ادله منطقی، بعضی از نسخ در اختیار همه کس قرار داده نمی‌شود، والا غالباً قریب به اتفاق نسخه‌ها در اختیار محققان قرار می‌گیرد و بحمدالله این توان را هم داشتیم که تجهیزاتی را فراهم کنیم که تصویر نسخ را بصورت لوح فشرده در اختیار محققان قرار بدهیم.

در راستای حفاظت نسخ خطی این توفیق را داشتیم که از غالب قریب به اتفاق نسخ میکروفیلم تهیه کنیم. در عین حال چون استفاده از میکروفیلم برای همه مقدور نیست و تهیه پرینت روی کاغذ هم برای محققان گران تمام می‌شود، تصویر نسخ را با استفاده از دستگاه میکروفیلم اسکنری که برای کتابخانه تهیه شده در اختیار محققان قرار می‌دهیم. محققان می‌توانند این لوح‌های فشرده را در رایانه‌های مشخص‌شان در خانه یا هر جای دیگری استفاده کنند، که کاربری آن از میکروفیلم و پرینت‌های کاغذی هم آسان‌تر، بهتر و جذاب‌تر است.

● کتابخانه مجلس غیر از فعالیت‌های جاری خود اقدام به

نشست‌های علمی چندی هم کرده، لطفاً آنها را معرفی بفرمایید.

○ بله در کنار اقداماتی که ذکر شد تلاش‌های علمی هم در کتابخانه انجام شده مثل برگزاری «سینار مقدماتی نسخه‌های خطی» که ما تلاش داشتیم از طریق این حرکت مسائل مربوط به نسخ خطی را به سطح جامعه بکشانیم تا این بحث در سطح جامعه مطرح شود و کارشناسان و متخصصان با یکدیگر آشنا بشوند، و از دیدگاه‌های هم در جهت معرفی آثار و تجربیاتشان و انتقال یافته‌های علمی و عملی خود و ایجاد زمینه مناسب برای به‌کارگیری این

تجربه‌ها در کتابخانه‌ها و گنجینه‌های خطی، استفاده بکنند.

● علاوه بر حرکتی که کتابخانه مجلس برای پیش کشیدن پای صاحب‌نظران به میدان انتقال تجربیات انجام داده در سینار مقدماتی نسخه‌های خطی حرکت‌های دیگری هم دیده می‌شود که برای اولین بار در کتابخانه مجلس انجام شده، از جمله راه‌اندازی تنها نشریه تخصصی نسخه‌شناسی در کشور با عنوان «نامه بهارستان» لطفاً بفرمایید اهداف کتابخانه از نشر این مجله چه بوده و این مجله چه سیاست‌هایی را دنبال می‌کند.

○ واقعیت این است که ما در کشور در زمینه نسخ خطی مجله تخصصی نداریم و بویژه در زمینه نسخه‌شناسی مجله علمی نداریم، بلکه کار علمی چندانی هم در این زمینه انجام نشده. در حالی که در زمینه کتابشناسی کارهای ارزشمند بسیاری در کشورمان انجام شده، افراد بسیار برجسته‌ای شکل گرفتند، کارهای تالیفی ارزشمندی انجام شده، آثار و مستندات بسیار ارزشمندی باقی مانده از آنها، ولی در زمینه نسخه‌شناسی کار علمی چندانی نشده، و بیشتر کسانی که در زمینه نسخه‌شناسی صاحب تجربه و توانی هستند، بیشتر به جنبه تجربی آن توجه داشته‌اند تا علمی و نظری. ضمن آنکه تجربه و دانش آنها خوب هم منتقل نشده و زمینه خوبی برای انتقال این تجربیات ایجاد نشده، امید ما این بود که با ایجاد مجله تخصصی «نامه بهارستان» که در زمینه نسخه‌شناسی کار بکنند، کسانی به میدان عمل کشیده بشوند که می‌توانند تجربیات و دانسته‌هایشان را قلمی بکنند. و تلاش‌هایی را هم شروع کنیم به امید این که این آگاهی‌ها در چارچوب‌های علمی جا بگیرد، تا مثلاً ما در مورد شناخت نوع کاغذ تنها متکی به لمس یکی از اساتید نباشیم، و بتوانیم قواعد و مقررات و الگوهای برای تشخیص نوع کاغذ در آزمایشگاه احراز کنیم، و این باب را باز کنیم تا در شناسایی نوع کاغذ و مرکب و انواع جلد و تذهیب و همه آنچه به نسخه‌شناسی بازمی‌گردد بپردازیم. «نامه بهارستان» به عنوان میدانی برای تلاش در زمینه علمی‌تر کردن دانسته‌های نسخه‌شناسی در ایران و جهان گشوده شده، و امیدواریم توانسته باشیم واقعاً این میدان را گشوده باشیم؛ و معتقدیم جز با همکاری و همراهی محققان و کتابداران و فهرست‌نگاران و کسانی که عمری را در شناسایی نسخ خطی صرف کردند، و کسانی که در این زمینه عمری را صرف کردند و سالهای ارزشمندی را سرمایه‌گذاری کردند و به تجربیات و دانش خوبی هم رسیدند این راه طی نخواهد شد. بحمدالله نامه بهارستان تا بحال مورد عنایت اساتید و صاحبان فن و صاحب‌نظران قرار داشته، امیدواریم بعد از این هم همچنان مورد توجه باشد.

● دفتر مجله نامه بهارستان علاوه بر انتشار این مجله فعالیت‌های جنبی ارزشمندی هم داشته، اگر ممکن است راجع به آن فعالیت‌ها هم صحبت بفرمایید.

○ بله. فعالیت‌های جنبی که در دفتر این مجله انجام شده دست کمی از انتشار مجله ندارد. مثلاً کار در زمینه برخی از وقفنامه‌های مهم مثل وقفنامه ربع رشیدی و یا وقفنامه‌های دیگری که به عنوان اسناد آشکار و درخشانی در نمایش سطح بلند فرهنگ کشور ما و ملت ما می‌توانند نقش ایفا کنند، از جمله کارهایی است که در دفتر مجله

وظیفه ما این است که زمینه‌ای فراهم کنیم تا تصاویر نسخ خطی به سهولت در اختیار محققان و علاقمندان قرار بگیرد. و من فکر می‌کنم که به عنوان یک کتابدار این وظیفه را باید بخوبی انجام بدهیم، و هیچ مانع و رادعی در این مسیر نباید وجود داشته باشد

آثار منتشر شده، و حدود هفتاد طرح دیگر در دست تصحیح است یا مراحل پیش از چاپ و انتشار را می‌گذرانند. در دل کار تصحیح و انتشار نسخ خطی ما به تصحیح و انتشار رساله‌های نادر و نفیس هم پرداختیم؛ چون رساله‌های نادر و نفیس کارهای علمی ارزشمندی هستند که در یک موضوع تخصصی نگاشته شده‌اند و اتفاقاً از جهت علمی عمیق‌تر و دقیق‌تر هستند؛ منتها متأسفانه مغفول واقع می‌شوند و در کنج مخازن کتابخانه‌ها می‌مانند. گاهی محققان به آنها دسترسی ندارند و گاهی حتی از وجودشان آگاهی ندارند. در طرح گنجینه بهارستان ما رساله‌های نادر و نفیس را بصورت موضوعی به هشت دسته اصلی تقسیم‌بندی کردیم که عبارتند از:

۱. علوم قرآنی و روایی
۲. حکمت
۳. تاریخ و جغرافیا
۴. ادبیات فارسی
۵. ادبیات عرب
۶. فقه و اصول
۷. اخلاق
۸. علوم و فنون

همانطور که ملاحظه می‌شود بعضی از این موضوعات ترکیبی و گسترده هستند مثلاً علوم و فنون شامل هیأت، ریاضی، داروشناسی، پزشکی، شیمی، فیزیک، موسیقی، خط و امثال اینها می‌شود. یا مثلاً حکمت شامل منطق، فلسفه و کلام هم می‌شود.

بر این اساس ما می‌توانیم رساله‌های موضوعی را بصورت احیاء شده در اختیار متخصصان قرار بدهیم. تا به حال پنج مجلد از گنجینه بهارستان منتشر شده، غیر از یک مجلد از گنجینه بهارستان که در

نامه بهارستان در جنب کارهای اصلی مجله انجام شده. از جمله دیگر کارهای ارزشمند ترجمه برخی آثار ارزنده از زبانهای دیگر است در زمینه شناخت هنر شرقی، همچنین در زمینه خط و خوشنویسی رساله‌هایی برای اولین بار احیا و زمینه انتشار آنها فراهم شده. همینطور آثار بازمانده از برخی شخصیت‌های برجسته، از جمله نامه‌هایی که بین دو شخصیت شرق‌شناس رد و بدل شده در زمینه‌های فرهنگی و تمدنی ایران. بهر حال کارهای علمی و فرهنگی بسیار ارزشمند جنبی هم در دفتر مجله نامه بهارستان انجام می‌شود که امیدواریم این فعالیت‌ها مجموعاً خدمتی باشد به فرهنگ و دانش کشورمان.

● کتابخانه مجلس طی سالهای اخیر در زمینه احیاء متون هم تلاشهای ارزشمندی داشته، نمونه آن‌ها انتشار آثاری چون «مدینه‌الادب» و «سفینه تبریز» است که بصورت عکسی چاپ شدند و تعداد زیادی از دیگر متون، اعم از کتابها و رسالات خطی که مورد تصحیح انتقادی قرار گرفتند و لباس نشر بخود پوشیدند. لطفاً در مورد این فعالیت‌ها که در مرکز پژوهش کتابخانه مجلس انجام می‌شود هم توضیحاتی ارائه بفرمایید.

○ مرکز پژوهش کتابخانه مجلس که در زمان ریاست جناب آقای دکتر فدایی پایه‌گذاری شده بود و کارهایی از قبیل مدینه‌الادب و نامه فرهنگیان را بصورت فاکسیمیلیه منتشر کرده بود، بعدها تقویت شد و با تشکیل گروه‌های علمی به بررسی نسخ ارزشمند نفیس نادر و منحصر به فرد در مجموعه کتابخانه مجلس پرداختند و نسخه‌هایی که احیاء آنها را در اولویت می‌دیدند به شورای پژوهشی کتابخانه پیشنهاد کردند. شورای پژوهشی تعداد زیادی از نسخ را برای احیاء و انتشار تصویب و تأیید کرد. تا به حال حدود چهل مجلد از این دسته

طی سالهای اخیر ما واقعاً تلاشمان برای رسیدن به همین هدف بوده و امیدواریم توانسته باشیم تا حدودی موفق باشیم. ما جز در مواردی که به دلایل خاص از قرار دادن نسخه‌ای در دست درخواست‌کننده معذور هستیم در باقی موارد بنای ما این است که تصویر نسخه‌ها به سادگی در اختیار آنها قرار بگیرد. یا بصورت پرینت روی کاغذ یا به صورت لوح فشرده.

● یکی از راه‌های حفاظت و در عین حال تسهیل دسترسی محققان به نسخ خطی را بسیاری از صاحبزنان از جمله جناب استاد حائری تشکیل یک «معهدالمخطوطات» دانسته‌اند، جایی که نه اصل نسخ بلکه تصویر همه نسخ موجود در کتابخانه‌های مختلف عمومی و شخصی در آنجا جمع‌آوری بشود و نیاز محققان با مراجعه به آنجا مرتفع گردد. بنظر شما تشکیل چنین مرکزی تا چه حد می‌تواند راهگشا باشد؟

○ بنظر من تشکیل معهدالمخطوطات بسیار پیشنهاد خوبی است، و باید همه مراکز علمی و تحقیقاتی و کتابخانه‌ها در این زمینه همکاری کنند. من گمان می‌کنم که کتابخانه‌ها هیچ مشکلی ندارند که یک نسخه از تصویر نسخ خطی موجودشان را در بانکهای اینچینی بگذارند تا محققان از آنها استفاده کنند. واقعاً وقتی ما با یک فضای منع روبرو می‌شویم باید تعجب کنیم. من از بسیاری از اساتید برجسته پرسیدم و نظر همه آنها هم همین بوده که وظیفه ما این است که زمینه‌ای فراهم کنیم تا تصاویر نسخ خطی به سهولت در اختیار محققان و علاقمندان قرار بگیرد. و من فکر می‌کنم که به عنوان یک کتابدار این وظیفه را باید بخوبی انجام بدهیم، و هیچ مانع و رادعی در این مسیر نباید وجود داشته باشد. من بارها و بارها از اساتیدی که آنها را از دست داده‌ایم و اساتیدی که در قید حیاتند پرسیدم که آیا واقعاً دلیلی وجود دارد که اقتضا بکند ما از دادن نسخ خطی به مراجعان پژوهشگر امتناع بکنیم و رعایت احتیاط بکنیم و به برخورد انقباضی روی بیاوریم. واقعاً تاکنون برخورد نکردیم به این اینکه دلیل منطقی و معقولی اقتضا کند که ما نسخ خطی را در اختیار محققان قرار ندهیم. دانشمندان گذشته ما با تحمل سختی‌های فراوان به نگارش این کتابها دست زده‌اند تا مورد استفاده دیگران قرار گیرد. اگر می‌دانستند که بعدها ما بر نوشته‌های آنان مسلط خواهیم شد و نخواهیم گذاشت دیگران از آنها استفاده کنند یقیناً در تصمیم خود تجدیدنظر می‌کردند. از نظر شرعی هم حتماً حبس این منابع علمی اشکال دارد. ما کتابدار هستیم نه مسئول حبس کتابها. بنابراین ایجاد چنین بانکهای اطلاعاتی در مسیر خدمت‌رسانی خوب به محققان و کسانی که علاقه‌مند به نسخ خطی هستند لازم است و باید تلاش کنیم هرچه سریعتر این کار عملی بشود. کتابخانه مجلس هم آمادگی دارد در این مسیر گام بردارد، حتی در زمانی طرح این کار را هم بررسی کردیم، متأسفانه به دلیل امکانات محدود و فضای کم این طرح عملی نشد، اما هرکس که در این زمینه پیشقدم شود حاضریم با او همکاری کنیم و با آغوش باز از او استقبال می‌کنیم چه در زمینه نسخ خطی و چه در زمینه سایر کتب نفیس مثل کتب چاپ سنگی و سربی، تصاویر آنها را در اختیارشان قرار دهیم، و فکر می‌کنیم این کار جزء اهداف و وظایف

زمان ریاست جناب آقای دکتر فدایی منتشر شده بود و تقسیم موضوعی نداشت. انشاءالله مجلدات دیگر از سری گنجینه بهارستان بزودی منتشر شود.

● اگر موافق باشید ما صحبت راجع به نسخه‌های خطی را قدری گسترش بدهیم و قدم از کتابخانه مجلس بیرون بگذاریم و راجع به مسائل کلی تر نسخ خطی صحبت کنیم. شما در سخنرانی که در سمینار مقدماتی نسخه‌های خطی ایراد کردید فرمودید که: «دستیابی به نسخه‌های خطی در غرب آسان‌تر از کشورهای اسلامی است». طبیعی است اگر قرار باشد یک محقق متنی را تصحیح انتقادی بکنند باید به تعدادی از نسخه‌های اصیل و تعداد نسخه‌های بدل دسترسی داشته باشد، بنابراین یکی از موانع کار احياء متون در کشورهای اسلامی از جمله کشور ما همین دیریابی و سختی دسترسی به نسخه‌های آنها است. علت را شما در چه می‌دانید؟ و ما چگونه می‌توانیم این دیریابی را به دسترسی سهل‌تر تبدیل کنیم.

○ بله واقعیت همین است که در خارج از این مرز و بوم یا شاید بتوانیم کاملتر بگوئیم در غیر از کشورهای اسلامی دسترسی به برخی نسخه‌ها به مراتب سهل‌تر است و محققان ما در دستیابی به نسخی که در کشورهای غربی نگهداری می‌شود با مشکلات زیادی روبرو نیستند؛ اما در مورد نسخه‌هایی که در درون کشور خودمان هست با مشکلات متعددی روبرو هستند. البته در سالهای اخیر گرایشات

بنظر من تشکیل معهدالمخطوطات بسیار پیشنهاد خوبی است، و باید همه مراکز علمی و تحقیقاتی و کتابخانه‌ها در این زمینه همکاری کنند. من گمان می‌کنم که کتابخانه‌ها هیچ مشکلی ندارند که یک نسخه از تصویر نسخ خطی موجودشان را در بانکهای اینچینی بگذارند تا محققان از آنها استفاده کنند. واقعاً وقتی ما با یک فضای منع روبرو می‌شویم باید تعجب کنیم.

واقع‌گرایانه‌تری در مراکز علمی و فرهنگی و کتابخانه‌ها حاکم شده، و تا حدودی از سخت‌گیریهایی که بوده کم شده و از فشار به محقق در این زمینه کاسته شده، ولی به هر حال این مشکل علل و عواملی دارد. شاید آن حساسیت‌هایی که در بین ملت‌های اسلامی پیش آمد بعد از این که دیدند غربیها میراث علمی آنها را به تاراج می‌برند، کما اینکه همین الان هم این غارت ادامه دارد و ما می‌بینیم کتابهای مهم ما، منابع اصیل و اصلی ارزشمند ما در کتابخانه‌ها و موزه‌های کشورهای غربی بیشتر وجود دارد تا در درون کشورهای اسلامی؛ لذا وقتی اهل فکر و فرهنگ ما می‌دیدند که این منابع علمی به تاراج می‌رود و از کشور خارج می‌شود، از دادن آنها به هرکسی احتیاط می‌کردند و شاید بشود این را تصور کرد که بتدریج این حساسیت‌ها یا دقت‌نظرها روی دستیابی محققین به نسخ خطی هم تأثیر منفی گذاشت. امید ما این است که انشاءالله در همه مراکز علمی و مخصوصاً در کتابخانه مجلس بتوانیم دستیابی پژوهشگران به منابع خطی را تسهیل کنیم.

ماست.

● شما هیچ محدودیتی مثل محدودیت موضوع و محتوا در بعضی از کتابهای خطی و چاپی، برای این اقدام قائل نیستید؟

○ چرا، من یکی دو بار اشاره کردم. ما یک قاعده عام داریم و آن این است که تمام منابع اطلاعاتی را در اختیار محققان قرار دهیم. طبیعتاً هیچ عامی نیست که تخصیص نخورده باشد. برخی از نسخ ما مثل کتب ادعیه و کتب علوم غریبه می‌تواند وسیله‌ای قرار بگیرد برای برخی فعالیت‌هایی که امروزه به عنوان فعالیت‌های غیرمعمول در جامعه شناخته می‌شوند، مثلاً به وضوح عرض کنم که با داشتن این قبیل متون بعضی می‌توانند بساط رمالی راه بیندازند. وقتی ما احساس می‌کنیم بهره‌برداری از یک متن یا کتاب بهره‌برداری علمی نیست، و صرفاً به عنوان ابزاری برای کارهای سخیف و بی‌اهمیت و رسیدن به لقمه نانی مورد استفاده قرار می‌گیرد، طبیعی است که ما باید نسبت به این مسئله حساس باشیم و بعضی محدودیت‌ها را در ارائه نسخ خطی به متقاضیان در نظر بگیریم.

● می‌خواهم به یکی دیگر از فرازهای سخنرانی شما در سمینار مقدماتی نسخه‌های خطی اشاره بکنم آنجا که فرمودید «ما هنوز نمی‌دانیم چه داریم و کجا داریم» بنظر شما برای رسیدن به پاسخ این سؤال ما باید در کشور چه گام‌هایی برداریم؟

○ متأسفانه هنوز ما در همان موقعیت چند سال پیش قرار داریم که من آن مطلب را عرضه داشتم خدمت محققان و صاحبانظران صاحبانم کشورمان. هنوز هم باید بگوییم که «نمی‌دانیم چه داریم و کجا داریم». در مورد نسخ خطی بعضی از کشورها اقدامات خوبی انجام دادند. نسخ خطی و میراث ارزشمندشان را به ثبت رساندند و لاقلاً توانستند فهرست‌هایی را منتشر کنند که نشان می‌دهد چه دارند و در کجا دارند. طبیعتاً محققان آنها هم از این فهرستها بسیار استفاده می‌کنند.

فرض کنیم اگر ما روزی از تمامی نسخ خطی موجود در کشور خردار بشویم، و از وجود بعضی از کتبی که هنوز هم ناشناخته ماندند یا مفقود بنظر می‌رسند مطلع بشویم، این آثار علمی بسیار مثبتی دارد و شاید به همین دلیل بوده که «طرح ثبت و تملک کتب و اسناد خطی نادر» مطرح شد. طرحی که اخیراً به مجلس ارائه شد و با اظهارنظرهای مثبت و منفی فراوانی مواجه شد. این طرح مسلماً با همین دلسوزی و اظهار علاقه برای اینکه بتوانیم نظم و نسقی به وضعیت نسخ خطی موجود بدهیم مطرح شد. البته در این زمینه باید بیشتر مطالعه و بررسی صورت بگیرد. همان طور که برخی از اساتید صاحب نام گفتند و در مقالاتشان نوشتند، من هم معتقدم که ما باید برای انجام هر کار اجتماعی اول فرهنگسازی مناسب صورت بدهیم. بدون اینکه ذهن‌ها قانع شده باشند، که انجام چنین کاری لازم است، طرح و قانون و لایحه کار زیادی از پیش نمی‌برد. اگر وارد خانه مردم بشویم و به صندوقخانه‌های آنها سرک بکشیم، حساسیت‌های زیادی را برخواهیم انگیخت، و با مقاومت‌های زیادی مواجه خواهیم شد، باعث خواهیم شد که بعضی از افراد از ترس برخوردهای داروغه‌گونه نسخ خطی را پنهان کنند، یا در جاهای نامناسب نگهدارند، حتی به

وضوح عرض کنم که در بسیاری از موارد نسخ خطی ارزشمند ما زیر خاک مدفون می‌شود. متأسفانه این دقیقاً شرایطی است که در بعضی از کشورها دیده شده. بنابراین بزرگترین کاری که ما باید انجام بدهیم و در سمینار مقدماتی نسخ خطی هم در زمینه ثبت نسخ خطی به این موضوع اشاره کردیم و سخنران‌ها روی آن تأکید کردند، انجام کار فرهنگی در زمینه نسخ خطی است. بیش از اینکه ما امروزه به قانون نیاز داشته باشیم، بیش از آنکه به فشار دستگاه اجرایی نیاز داشته باشیم به کار فرهنگی نیاز داریم. باید مردم ما به این احساس برسند که می‌توانند آزادانه نسخه‌های خطی خود را در جایی ثبت کنند و اطلاعات آنها را به جایی بدهند تا مورد استفاده محققان قرار بگیرد، و بدانند از داشتن یک نسخه خطی قدیمی و کهن مورد بازخواست قرار نمی‌گیرند، و این دارایی آنها مورد تعدی و تجاوز قرار نمی‌گیرد، و بدانند که مالکیت آنها مورد حمایت قانون است. اگر ما چنین فرهنگ‌سازی را در ذهن مردمان بکنیم باتوجه به فرهیختگی مردم ایران یقیناً در زمینه ثبت و بازشناسی نسخ موجود در کشورمان حتماً همکاری لازم را خواهند کرد. من تأکید می‌کنم در این زمینه‌ها بیش از هر لایحه و قانون یا مأمور اجرا و امثال اینها نیاز به زمینه‌سازی فرهنگی و فرهنگ‌سازی داریم.

● از مطلبی که بیان فرمودید می‌خواهم استفاده کنم و مقوله آموزش را مطرح کنم، ثبت اسناد و نسخه‌های خطی مستلزم آن است که کارشناسانی بتوانند آنها را شناسایی بکنند. در حال حاضر افرادی که می‌توانند نسخ خطی به ویژه آنها که صفحاتی از ابتدا و انتها افتادگی دارد و در آن نام اثر و مؤلف ناشناخته است، را شناسایی بکنند تعدادشان بسیار کم است. بنابراین ما ناچاریم که تعدادی از افراد را آموزش بدهیم. در مورد چگونگی این آموزش و زمینه‌ها و لوازم آن هم اگر ممکن است نقطه نظرات خود را بفرمایید تا بدانیم به نظر شما چه اقداماتی باید در این خصوص انجام شود، و اینکه کتابخانه مجلس تاکنون در این مورد اقدامی انجام داده یا خیر؟

○ یقیناً وقتی ما در بین منابع کتابخانه‌ای خود چیزی به نام نسخ خطی داریم، دستگاه آموزش عالی ما هم باید احساس مسئولیت بکند، و در کنار رشته‌های کتابداری، مرحله‌ها و دوره‌های تخصصی را برای بازشناسی این میراث ارزشمند طراحی کند و نیروهایی را تربیت کند که در زمینه کتابشناسی و نسخه‌شناسی نسخ خطی دارای تخصص کافی باشند. در مجموعه آموزش عالی ما این کار کمتر شده و به نظرم می‌آید جز یک دوره در دانشگاه تهران، دوره دیگری برگزار نشده، ظاهراً یک دوره دیگر هم کتابخانه آستان قدس رضوی با همکاری دانشگاه فردوسی برگزار کرده که به هرحال اینها دوره‌های محدودی بودند و کافی نیستند، یقیناً باید در این زمینه بیشتر کار کرد. حتی خود ما زمانی احساس کردیم شاید کتابخانه مجلس بتواند در این زمینه حرکتی بکند و دوره‌ای را برای تربیت نیروهای مورد نیاز کتابخانه‌های بزرگ کشور تنظیم کند. این دوره را برگزار کند و بعد با وزارت علوم و تحقیقات و فناوری هماهنگی انجام دهد، و این رشته هم جزو رشته‌های آموزشی سیستم آموزش عالی کشورمان باشد، چون لاقلاً تا مدت‌ها و بلکه به طور دائم ما احتیاج به افراد متخصص در این زمینه

داریم. طرح آموزشی آن هم تهیه شده، و بسیاری از کارهای آن انجام گرفته، مشورت‌ها انجام شده، دیدگاه‌های متخصصان و صاحب‌نظران جمع‌آوری شده، و فقط برای اجرای آن برخی کمبودها و مشکلات دست و پای ما را بسته؛ امیدواریم در اسرع وقت بتوانیم این طرح را به اجرا در بیاوریم.

● در مورد اینکه شما فرمودید باید دائماً این دوره‌ها باشد، من لازم می‌دانم اشاره‌ای بکنم به یکی از صحبت‌های آقای دکتر حبیبی که در سمینار مقدماتی نسخ خطی فرمودند: «هیچ زمانی تولید نسخ قطع نمی‌شود». با اینکه برخی ممکن است تصور کنند نسل نسخه‌های خطی دیگر منقرض شده، اما عملاً بسیاری از سفرنامه‌ها، دفاتر خاطرات، یادداشت‌های شخصی و حتی آثار علمی که مؤلف انتشار آن را در یک مقطع زمانی مناسب نمی‌داند، یا زمینه انتشار آن فراهم نمی‌شود به صورت چاپ نشده باقی می‌ماند و بنابراین تولید نسخه‌های خطی همچنان ادامه دارد.

○ بله، و حتی اگر فرض کنیم که به هر علت تولید نسخه خطی متوقف شود، ولی به هر حال انتقال این علم به نسل بعدی اقتضا می‌کند که ما این دوره‌های آموزشی را برگزار کنیم و باز هم کسانی باشند که بتوانند نسخ خطی را شناسایی کنند و دستاوردهای جدیدی از این منابع و متون از نوع شکل‌گیری نسخه‌ها، مشخصات فیزیکی آنها و... بتوانند ارائه کنند.

با اینکه برخی ممکن است تصور کنند نسل نسخه‌های خطی دیگر منقرض شده، اما عملاً بسیاری از سفرنامه‌ها، دفاتر خاطرات، یادداشت‌های شخصی و حتی آثار علمی که مؤلف انتشار آن را در یک مقطع زمانی مناسب نمی‌داند، یا زمینه انتشار آن فراهم نمی‌شود به صورت چاپ نشده باقی می‌ماند و بنابراین تولید نسخه‌های خطی همچنان ادامه دارد

همه علوم و فنون دیگر هم این بخش را دارند؛ یعنی حتی اگر موضوعات آن علوم به خوبی شناخته شده باشند دیگر دانشکده‌اش را تعطیل نمی‌کنند، بلکه افرادی را تربیت می‌کنند تا به دستاوردهای جدیدی در آن زمینه دسترسی پیدا کنند، و این دانسته‌ها به نسل بعدی منتقل شود.

● تمام این تلاش‌هایی که راجع به آنها صحبت کردیم زمانی به نتیجه می‌رسد که افراد محقق این نسخه‌های شناسایی شده را احیا و تصحیح بکنند، و هم کسانی پیدا شوند که از محتوای علمی این آثار استفاده کنند. به نظر شما برای اینکه عده‌ای از محققان به تلاش در این زمینه یعنی تصحیح انتقادی نسخ خطی روی بیاورند، و جذب این حوزه کاری بشوند چه اقداماتی باید انجام شود؟

○ خوب البته این زمینه‌های متعددی دارد از جمله اینکه کتابخانه‌ها در ارائه متون ارزشمندشان پیشقدم بشوند. یعنی مسئولیت کتابخانه‌ها به صرف ارائه فهرس نسخ خطی خاتمه پیدا نمی‌کند. ما

باید به این احساس برسیم که لاقلاً برخی از متون نادر و نفیس‌مان را به صورتی که محققان امروزی بتوانند از آنها استفاده کنند به جامعه علمی و فرهنگیمان عرضه کنیم. لازمه این کار تصحیح نسخ خطی است یعنی انجام اقدامات مربوط به احیاء و تحقیق نسخ خطی و انتشار آنها. هم در کتابخانه‌ها می‌توان در این زمینه تلاش‌هایی را سامان داد هم در دانشکده‌هایی که ارتباط موضوعی بیشتری دارند، مخصوصاً در حوزه علوم انسانی اساتید ما می‌توانند به عنوان پایان‌نامه کار تصحیح نسخ خطی را به دانشجویان‌شان پیشنهاد کنند. و روش‌های دیگری که در مجموع باعث می‌شود نسخ مانده در مخازن کتابخانه‌ها به صورتی امروزی و با حروفی چشم‌نواز در اختیار محققان جامعه ما قرار بگیرد.

● آیا کتابخانه مجلس در زمینه اطلاع‌رسانی اخبار داخلی و مخصوصاً اطلاع‌رسانی تازه‌های رسیده و به ویژه تازه‌های نسخ خطی که بسیاری از محققان به دنبال آن هستند و همینطور شرکت در مجامع علمی و فرهنگی هم فعال است؟

○ بله. کتابخانه نشریه‌ای دارد به نام «پیام بهارستان» و تلاش‌مان این است که هر ماهه منتشر شود، بحمدالله تا به حال هم منظم‌تر منتشر شده، در این مجله گزیده‌ای از تازه‌های وارد به کتابخانه مجلس را معرفی می‌کنیم، و امیدواریم مورد توجه علاقه‌مندان و محققانی که با کتابخانه مجلس در ارتباط هستند قرار بگیرد. همینطور گزیده‌ای از نسخ خطی که تازه وارد گنجینه کتابخانه مجلس شدند به نام «گنجینه سترگ ملی» در این نشریه معرفی می‌شود. بخشی را هم به اخبار اختصاص دادیم.

منتها دوستان دست اندرکار مجله به این احساس رسیدند که فقط به تازه‌ها و اخبار کتابخانه نپردازیم، قدری هم این نشریه جنبه علمی هم پیدا بکند. لذا میدان باز و وسیعی شد برای عزیزی که در کتابداری و اطلاع‌رسانی تحصیل کرده‌اند و تخصص دارند و دارای استعداد و توان خوبی هم هستند و در کتابخانه مشغول خدمت هستند، تا در زمینه کارهای علمی بخشی از آثارشان را در این مجله عرضه کنند، و بتوانند دیدگاه‌های خود را منتشر کنند. تا به حال هم علاوه بر اطلاع‌رسانی آنچه در کتابخانه مجلس می‌گذرد، از مجموعه‌های اهدایی از کسانی که در کتابخانه مجلس تلاش ویژه داشتند و مدیریت کرده‌اند، و منابع ارزشمندی که در کتابخانه و موزه موجود است مقالات و مطالب ارزشمندی در این مجله منتشر شده است. علاوه بر اینها دوستان در هر شماره از مجله مطالب علمی ارزشمندی مطرح کرده‌اند که امیدواریم این روند ادامه پیدا کند و تأکید می‌کنیم وجود چنین زمینه‌هایی است که باعث تقویت استعدادها و نشانند توان‌ها از حالت بالقوه به صورت بالفعل می‌شود و همه مراکز فرهنگی خویست چنین میدانی را برای رشد استعدادها و بالا بردن توان کیفی نیروهایشان داشته باشند. کتابخانه مجلس هم توانسته که یک حداقلی را در این زمینه فراهم کند. و اما برای شرکت در مجامع علمی و بین‌المللی ما تلاش کرده‌ایم که حضور ما در مجامع بین‌المللی یک حضور صرفاً رسمی با حضور رئیس و مسئولان اداری کتابخانه نباشد. سعی داریم که نیروهای علمی ما هم در این همایش‌های بین‌المللی شرکت کنند.

از جمله در سال‌های اخیر به صورت مستمر در کنفرانس ایفلا (فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابداری) شرکت کردیم جز در ایفلا آمریکا و اسرائیل که با کنفرانس اخیر اعلام مخالفت هم کردیم. تا آنجا هم که ممکن بوده از کارشناسان مان در این کنفرانس شرکت کردند.

البته غالب کسانی که در این کنفرانس شرکت می‌کنند برای بهره‌برداری و استفاده و دیدن کارهای انجام شده است، و تعداد بسیار کمی کارهای علمی ارائه می‌کنند. با اینحال کسانی که از طرف کتابخانه مجلس شرکت کردند تلاش داشته‌اند که علاوه بر بهره‌برداری از آنچه در آنجا مطرح می‌شود، بتوانند در مورد کتابداری در ایران، وضعیت کتابخانه‌های ایران، در مورد کتابخانه مجلس و فعالیت‌های آن حرف‌هایی برای گفتن داشته باشند.

ما سعی داریم اینگونه حضور را تشویق کنیم. حتی شرایطی که برای اعزام کارشناسان مان در سال‌های آینده مطرح کردیم این است که حتماً آشنایی خوبی با زبان داشته باشند، آشنایی خوبی با مسائل علمی کتابداری داشته باشند و توانسته باشند حداقل یک مقاله در آن همایش علمی مطرح کنند و مورد تصویب قرار بدهند. به این وسیله ما می‌توانیم نقش و سهم خودمان را در تولید علم در دنیا بیشتر کنیم. من گمان می‌کنم همه مراکز علمی دیگر هم می‌توانند با همراهی هم نیروهای علمی موجود در مجموعه‌شان را تشویق کنند به فراگیری زبان، به استفاده از منابع بین‌المللی، به نوشتن و تنظیم مقالاتی که می‌تواند مسائل علمی را به بیرون از مرزهای ایران هم برساند؛ تا ما هم نشان بدهیم نقشی در تولید علم در دنیا داریم. البته ما این را هم اعلام کردیم در آخرین شماره مجله پیام بهارستان که برای کارشناسان خودمان که بتوانند مقالاتی را در زمینه موضوعی آن همایش علمی به تأیید برسانند، وسایل اعزامشان را تا حد مقدور فراهم می‌کنیم، اما به دیگر کتابداران و کسانی که در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی فعالیت می‌کنند در کشور حاضریم کمک‌هایی را عرضه کنیم؛ از جمله اینکه اگر مقاله‌شان را در اختیار ما قرار بدهند ما با اساتید راهنما مشورت خواهیم کرد و دیدگاه‌های اساتید را به ایشان منتقل خواهیم کرد. یا در ترجمه این مقالات بخشی از هزینه را بر عهده می‌گیریم و در ارسال مقاله به ایفلا و تصویب آن تلاش مان را صورت می‌دهیم.

● باتوجه به اینکه در ایام ماه مبارک رمضان بسر می‌بریم ممکن است از طولانی شدن مصاحبه خسته شده باشید اما نمی‌توانم این مصاحبه را بدون سؤال از «آیین بزرگداشت حامیان نسخ خطی» به پایان برسانم. لطفاً بفرمایید هدف از این حرکت چیست، چه محورهایی دارد و تاکنون چه دستاوردهایی داشته است؟

○ آیین بزرگداشت حامیان نسخ خطی یکی از گام‌هایی است که کتابخانه مجلس در زمینه همگانی کردن فرهنگ گسترده مربوط به نسخ خطی برداشته است. همانطور که قبلاً عرض کردم ما باید در این زمینه فرهنگ‌سازی کنیم. باید مردم ما بدانند که نسخه خطی تنها یک شیئی قدیمی و موزه‌ای نیست. بلکه یک منبع اطلاعات علمی است، بنابراین اگر در خانه‌های آنها از این منابع استفاده نمی‌شود آنها را ببرند

به یک کتابخانه تحویل بدهند به عنوان امانت یا اهدا یا حتی فروش، و کتابخانه‌ها مان هم احساس وظیفه کنند که باید این منابع را به عنوان منابع علمی در اختیار محققان قرار بدهند. محققان هم بدانند که در داخل این منابع اطلاعات علمی قابل استفاده است و به آنها مراجعه بکنند و از آنها استفاده ببرند. خلاصه اینها مطالبی است که باید در موردشان فرهنگ‌سازی شود. باید مرتب بحث نسخ خطی از نو مطرح شود و نو به نو در جامعه ما اهمیت آن بیان بشود.

بنابراین لازم است کسانی که در این زمینه‌ها کار می‌کنند مورد تقدیر و تشویق و تجلیل قرار بگیرند، تا به این وسیله نسل آینده تشویق بشود و استعداد‌های متناسب به این سمت سوق داده شود.

تلاش ما طی چند سال اخیر این بود که افرادی که در زمینه‌های فهرست‌نگاری و تصحیح نسخ خطی، تألیف درباره متون به صورت کتاب یا مقاله، نشر مجلات تخصصی، ناشران فعال در حوزه نسخ خطی، کتابداری نسخ خطی، مرمت نسخ خطی، حفاظت و نگهداری نسخ خطی و اهدای نسخ خطی تلاش چشمگیر و ارزنده‌ای داشتند را شناسایی کنیم و به برگزیدگان آنها جوایزی تقدیم کنیم. اگرچه امکانات زیادی نداشتیم، اما فکر کردیم همین که به صورت سالانه تلاش این عزیزان را برجسته کنیم و از آنها تقدیر به عمل بیاوریم، آنها احساس خواهند کرد که در این مملکت کسانی هستند که زحمات آنها را قدر می‌شناسند، ولو اینکه جوایز فوق‌العاده بزرگی نباشد. من احساس می‌کنم به هر حال این حرکت آثار مثبتی دارد اگر به مصحح و محقق برجسته جایزه بدهیم، به انتشاراتی که در زمینه نشر متون کهن اهتمام می‌کند و به این مهم توجه دارد، و این کار را با کیفیت خوب انجام می‌دهد، به کسانی که دنبال انتشار مجله‌ای در این زمینه هستند و در مجلاتشان به مدیران مسئول و سردبیرانی که به مسئله نسخ خطی توجه می‌کنند، به کسانی که مقالاتی در زمینه نسخ خطی می‌نویسند، به کسانی که در احیاء رساله‌های کوچک تلاش می‌کنند و آنها را به عنوان مجموعه رسائل منتشر می‌کنند، کسانی که در حفاظت و مرمت نسخ خطی فعالیت می‌کنند، یا کسانی که برای معرفی و اطلاع‌رسانی نسخه‌های خطی نرم‌افزار تهیه می‌کنند، اینها همه مورد توجه بودند. دانشجویانی که پایان‌نامه‌هاشان را در زمینه موضوعات مربوط به نسخه‌های خطی تهیه می‌کنند؛ تمام تلاش ما این بوده که نسخ خطی از حالت یک شیء تاریخی و موزه‌ای و عتیقه در بیاید و دائماً تذکر بدهیم که این یک منبع اطلاعاتی است و می‌توان از آن استفاده کرد. باید مطالب این متون دسته‌بندی و احیا شود، فهرست و متن آنها از طریق نرم‌افزارها در دسترس افراد علاقه‌مند قرار بگیرد و مثل هر منبع اطلاعاتی دیگر واقعاً مورد استفاده قرار بگیرد. به طور خلاصه ما می‌خواستیم به همه کسانی که در این زمینه تلاش می‌کنند خسته نباشید بگوییم تا انشاءالله استعدادهایی که در نسل آینده هستند به طرف این حوزه جلب بشوند و انشاءالله ما به روزی برخورد نکنیم که ببینیم میراث ارزشمندی داریم اما نمی‌دانیم با آن چه کنیم، و چگونه از آن بهره‌برداری کنیم.

● من هم از طرف کتاب ماه کلیات از شما تشکر می‌کنم.